

บทความวิจัย (Research Article)

การมีส่วนร่วมเรียนรู้นิทานพญาช้าง และนางผมหอมกับการสร้างสรรค์ ผลงานวาดภาพระบายสีของชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย Participation in Learning the Story of the Elephant King and Nang Phom Hom (The Fragrant-Haired Lady) Through Painting Creation by the Nong Bua Community, Phu Luang District, Loei Province

ณศิริ ศิริพริมา / Nasiri Siriprima

อาจารย์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Lecturer, English Business Program, Loei Rajabhat University

Sky_surin@hotmail.com

ไทยโรจน์ พวงมณี / Thairoj Phoungmanee

รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาทัศนศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Associate Professor, Visual Arts Program, Loei Rajabhat University

thai-roj@hotmail.com

Received: January 24, 2025 Revised: April 17, 2025 Accepted: April 28, 2025 Published: April 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษานิทานพญาช้างและนางผมหอมพื้นที่อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย และ 2) ศึกษาการมีส่วนร่วมใช้นิทานพญาช้างและนางผมหอมสร้างสรรค์ผลงานวาดภาพระบายสีของชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ศึกษาจำนวน 45 คน ได้แก่ ประชาชนท้องถิ่น นักวัฒนธรรมตำบล นักวิชาการศิลปะ กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเด็กและเยาวชน ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม การประชุม แบบประเมินความพึงพอใจต่อการวาดภาพระบายสี และแบบประเมินการมีส่วนร่วมใช้นิทานพญาช้างและนางผมหอมวาดภาพระบายสีเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์หาค่าสถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษา พบว่า 1) นิทานพญาช้างและนางผมหอมเป็นวรรณกรรมแสดงธรรมที่สอดแทรกคำสอนและคติสอนใจเรื่องความกตัญญูชาวบ้านเชื่อว่า “จิตวิญญาณของพญาช้างและนางผมหอมยังสถิตอยู่ในชุมชน” จึงได้สร้างศาลสำหรับการสักการบูชา และจัดงานประจำปี และ 2) การมีส่วนร่วมใช้นิทานพญาช้างและนางผมหอมสร้างสรรค์ผลงานวาดภาพระบายสี มีขั้นตอนดังนี้ (1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้นิทานพญาช้างและนางผมหอมกับแนวคิดการวาดภาพระบายสี (2) การวางแผนการเรียนรู้และสร้างสรรค์ (3) การดำเนินกิจกรรมสร้างสรรค์ (4) การวิพากษ์วิจารณ์ (5) การประเมินความพึงพอใจในการสร้างสรรค์ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.71$) และ (6) การประเมินการมีส่วนร่วมใช้นิทานพญาช้างและนางผมหอมสร้างสรรค์ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.64$)

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมเรียนรู้, นิทานพญาช้างและนางผมหอม, การวาดภาพระบายสี, ชุมชนบ้านหนองบัว

Abstract

This research aimed to 1) study the story of the King of Elephants and Nang Phom Hom in Phu Luang District, Loei Province, and 2) investigate the participation of the Nong Bua community in using the story of the King of Elephants and Nang Phom Hom to create paintings in Phu Luang District, Loei Province. A mixed-methods research approach was employed. The study's target group consisted of 45 informants, including local scholars, sub-district cultural experts, art scholars, community tourism management groups, as well as children and youth. Data collection tools included semi-structured interviews, focus group discussions, meetings, satisfaction assessment forms for colouring pictures, and participation assessment forms related to the story of the Elephant King and Nang Phom Hom. Qualitative data were analyzed using content analysis, while quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including means and standard deviations.

The study found that: 1) the story of the Elephant King and Nang Phom Hom is a moral tale that teaches values such as gratitude. Villagers believe that "the spirits of the Elephant King and Nang Phom Hom still reside in the community," which led them to build a shrine for worship and hold an annual festival. 2) Participation in using the story of the Elephant King and Nang Phom Hom to create paintings involves the following steps: (1) Exchanging knowledge about the story of the Elephant King and Nang Phom Hom, along with the concepts of drawing and painting; (2) Planning for learning and creativity; (3) Engaging in creative activities; (4) Critiquing; (5) Evaluating satisfaction with creativity. Overall, the evaluation of satisfaction with creativity was found to be at the highest level (= 4.71). Additionally, (6) the evaluation of participation in the creative use of the story was also at the highest level (= 4.64).

Keywords: participation in learning, the tale of the Elephant King and the fragrant-haired Lady, drawing and painting, Baan Nong Bua community

บทนำ

นิทานพื้นบ้านในอดีตมีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยในฐานะสื่อสังคมที่ช่วยสร้างความเพลิดเพลินบันเทิงใจ ให้การศึกษาเรียนรู้ และสร้างเข้าใจถึงวิถีการคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่คิดสร้างสรรค์เรื่องราวที่เป็นกุศโลบายในการดำเนินชีวิตขึ้นมา ผลของการมีสื่อนิทานพื้นบ้านส่งผลให้วัฒนธรรมไทยมั่นคง คนในสังคมมีความรักสามัคคีในหมู่คณะจากการฟังการเล่าร่วมกันได้แง่คิดเชิงปรัชญาการดำเนินชีวิต และคติสอนใจแฝงอยู่ (อรัญญา แสนสระ, 2561) สำหรับนิทานพญาช้าง และนางผมหอมถูกเล่าต่อกันมาอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ภาคอีสานและจังหวัดเลย จนชุมชนมีความเชื่อความศรัทธานำมาใช้เป็นเครื่องมือรวมจิตใจของชุมชนเข้าด้วยกัน ผ่านการจัดงานประเพณีบวงสรวงศาลพญาช้าง และนางผมหอมขึ้น การที่นิทานพญาช้าง และนางผมหอมได้ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้ความเชื่อความศรัทธาจากเรื่องราวยังคงอยู่อย่างเหนียวแน่น ได้แก่ การตระหนักรู้ถึงผืนป่าภูหลวงและภูหอ แม่น้ำเลย และห้วยหอมที่เป็นถิ่นที่อยู่ของจิตวิญญาณของพญาช้างและบริวาร ซึ่งฉากสำคัญของเรื่องราว คือ พญาช้างอาศัยอยู่ในป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่ร่วมกันอย่าง

มีความสุข ดังนั้นการเป็นพื้นที่เฉพาะที่กล่าวถึงพญาช้าง และบริวารส่งผลทำให้ชุมชนไม่กล้าที่จะก้าวล่วงด้วยการบุกรุกผืนป่า ซึ่งนิทานดังกล่าวได้ถูกสื่อสารถึงความยิ่งใหญ่ และศักดิ์สิทธิ์ได้ทำให้ชุมชนเกิดสำนึกร่วมในการปกป้องรักษาผืนป่า และตระหนักรู้ถึงบทบาทของตนเองต่อพญาช้างด้วยการร่วมกันจัดงานประเพณีเพื่อสักการบูชา และระลึกถึงบุญคุณที่มีต่อชุมชนที่ศาลพญาช้าง และนางผมหมอง ดังสถานการณ์หนึ่งในนิทานที่ปรากฏภาพพื้นที่ป่าภูหอ พื้นที่ป่าภูหลวง และการตัวตนของพญาช้าง ความเป็นมาว่า “พญาช้างเมื่อรับทราบความจริงที่นางผมหมองอยู่กับท้าววรจิต จนมีลูกทำให้พญาช้างเสียใจมาก จึงโกรธพร้อมกับแสดงพฤติกรรมเกรี้ยวกราด ใช้งวงฟาดทำลายภูเขจนสลายลงมาเป็นภูหอ” ชาวบ้านจึงเชื่อว่า มีจิตวิญญาณแห่งป่าภูหลวง และภูหอของพญาช้าง และบริวารแผ่เร้นอยู่จริง ชาวบ้านจึงกลัวการเข้าไปในบริเวณดังกล่าว ส่งผลทำให้ผืนป่าอุดมสมบูรณ์ และมีสัตว์ป่าอาศัยจำนวนมาก (นัยนา อรรถนารถ, 2566)

นิทานพญาช้าง และนางผมหมองเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่ในหลายพื้นที่ของประเทศไทย แต่จะมีโครงเรื่องที่คล้ายกันบางพื้นที่ปรับเปลี่ยนฉาก ตัวละคร สถานการณ์ไปตามบริบทของสังคม เช่น ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคเหนือ แต่ทุกเรื่องมีจุดร่วมเดียวกัน คือ ความยิ่งใหญ่ และความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่ง วรางคณา ทวีธรรม และปัจจุรี ศรีโชค (2565) กล่าวว่า นิทานพญาช้าง และนางผมหมองนั้นมีลักษณะเป็นเรื่องเล่ามหัศจรรย์ และเหนือธรรมชาติ (Fairy tale) จึงทำให้ผู้ฟังส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชนให้ความสนใจ และชื่นชอบการฟังจึงได้รับความเพลิดเพลิน ข้อคิดนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การทำดีย่อมได้ดี และการกตัญญูรู้คุณยอมทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จ สำหรับการดำเนินเรื่องในนิทานพญาช้าง และนางผมหมองของอีสานนั้น พญาช้างเป็นตัวละครหลักที่เป็นปมเรื่อง ได้ทำให้เรื่องราวพลิกผันตามมา แตกต่างจากวรรณกรรมเรื่องนางผมหมองฉบับล้านนา ดังที่ เกสร สว่างวงศ์ (2531) กล่าวว่า นางผมหมองเป็นตัวละครหลักที่สร้างความพลิกผันของเรื่องราวแม้ว่านิทานพญาช้าง และนางผมหมองได้ถูกบอกเล่าสืบต่อจนเป็นวัฒนธรรมฝังแน่นในจิตวิญญาณของชุมชนอำเภอกุหลาบ โดยอ้างอิงพื้นที่ที่มีอยู่จริง ได้แก่ พื้นที่ป่าภูหลวง แม่น้ำเลย เมืองเซไล และห้วยหม้อม จึงถูกเชื่อมโยงเข้ากับภูมินามของพื้นที่ ซึ่ง คมกฤษณ์ วรเดชนัยนา และปฐม หงษ์สุวรรณ (2563) กล่าวว่า ภูมินาม “ภูหอ” นั้นมาจากเรื่องราวในนิทานที่ว่า ภูหอเป็นที่ตั้งปราสาทที่พญาช้างได้ส่งไพร่พลช้างสร้างให้แก่นางผมหมอง ดังนั้นการเชื่อมโยงดังกล่าวถึงการมีตัวตน จึงศรัทธาต่อพญาช้าง และนางผมหมองมาก ชาวบ้านเรียกพญาช้างว่า “พ่อพญาช้าง” เรียกนางผมหมองว่า “ย่าหมอง” เพื่อแสดงถึงการเคารพ และนอบน้อม ซึ่งการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน จึงไม่กล้าย่างกรายเข้าไปในพื้นที่ต้องห้าม การไม่ลบหลู่ดูหมิ่น หรือ การกล่าวให้ร้ายต่อพญาช้าง และบริวาร อย่างไรก็ตามบ้านหนองบัวนั้นมีการตั้งบ้านหม้อมซึ่งเป็นที่ตั้งของย่าหมองที่เป็นจิตวิญญาณชุมชน การจัดงานต่าง ๆ จึงต้องใช้นางเทียมเป็นสื่อบุคคลเชื่อมโยงกับพญาช้างในฐานะจิตวิญญาณของชุมชน จึงสะท้อนถึงวิธีการคิดของชาวบ้านต่อการรับรู้ความศักดิ์สิทธิ์ที่ลบหลู่ไม่ได้ จึงต้องร่วมกันจัดงานสักการบูชาพญาช้าง และนางผมหมองจนเป็นประเพณีทุกปี มีการประดิษฐ์ธูปและการทำพานบายศรีสู่ขวัญพร้อมกับผลไม้ เช่น กล้วย อ้อย หรือ ผลไม้ป่า เพื่อแสดงความเคารพ การนอบน้อม และการยึดมั่นของชุมชนร่วมกัน (คมกฤษณ์ วรเดชนัยนา และปฐม หงษ์สุวรรณ, 2563)

นิทานพญาช้าง และนางผมหมองได้ถูกนำมาเป็นสื่อการเรียนรู้ให้กับกลุ่มบุคคล เพื่อร่วมกันทำความเข้าใจสู่การตีความหมาย จนเข้าใจเหตุ และผลของเรื่องราวสามารถสร้างรูปทรงที่มีนัยความหมายผ่านกิจกรรมการคิดสร้างสรรค์ด้วยการวาดภาพระบายสีจากสมาชิกของชุมชนร่วมกัน จากการลงพื้นที่พบว่า คนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสะท้อนความคิดเกี่ยวกับนิทานพญาช้าง และนางผมหมอง จึงทำให้ขาดการสร้างองค์ความรู้ใหม่ร่วมกันขึ้นมา ดังนั้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมคิดสะท้อน วางแผน ตัดสินใจ ประเมิน และรับผลประโยชน์ร่วมกันด้วยกิจกรรมการวาดภาพระบายสีเพื่อให้เกิดผลงานที่เป็นรูปธรรม

จึงเป็นตัวชี้วัดความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนได้ เช่น จากการแสดงความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็น เพื่อนำไปกำหนดวัตถุประสงค์ และเป้าหมายร่วมกัน อย่างไรก็ตาม กิจกรรมการวาดภาพระบายสีร่วมกัน ย่อมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างความสามัคคี เกิดความไว้วางใจกัน และพร้อมนำวิธีการที่ได้เรียนรู้ จากกิจกรรมไปใช้ขับเคลื่อนสังคมให้คิดสร้างสรรค์ และการพัฒนาด้วยการสร้างข้อตกลงการเปลี่ยนแปลง ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ และการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนไปในทิศทางที่ดีขึ้น (สุพัตรา ยอดสุรางค์, 2562; Skidmore et al., 2005) อย่างไรก็ตามเทคนิควิธีการมีส่วนร่วมได้ถูกนำมาใช้ผสมผสานร่วมกับศาสตร์ ศิลปกรรมเพื่อการพัฒนาศักยภาพการทำงานร่วมกันของบุคคลทุกกลุ่มอายุของชุมชนบ้านหนองบัว เนื่องจาก เป็นวิธีการที่สมาชิกกลุ่มจะได้ร่วมกันสร้างความรู้และแนวคิดในการกำหนดเรื่องราวและรูปแบบภาพวาด ระบายสีขึ้นมาก่อนที่พัฒนาไปสู่การสร้างสรรคด้วยทักษะฝีมือและความเข้าใจในหลักการทางศิลปะ เช่น จุด เส้น สี แสงเงา รูปทรง พื้นผิว และบริเวณว่างมาใช้หลอมรวมเป็นผลงานที่สื่อความหมายได้ ซึ่งผลของ กิจกรรมมีส่วนร่วมได้พัฒนาระบบการคิด การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม เพื่อสร้างเรื่องราว และรูปแบบภาพวาดระบายสีจากการใช้นิทานพญาช้าง และนางผมหมอมด้วยความคิด สร้างสรรค์ และจินตนาการที่มีระบบ ท้ายสุดเมื่อเกิดเป็นผลงานย่อมสะท้อนมุมมองของกลุ่มผู้สร้างสรรค์ จนสามารถส่งต่อความคิดไปสู่ผู้ชมให้เข้าใจถึงสาระที่ถูกส่งต่อมาว่าหมายถึงอะไร และอย่างไร ฐานชน จันทรเรือง และภัทรธิดา ผลงาม (2562) กล่าวว่า การนำนิทานพื้นบ้านมาสร้างเรื่องราวผ่านงานศิลปะที่แปลก ใหม่ นั้น ผู้สร้างสรรค์ต้องเข้าใจถึงความต้องการของผู้ชมที่จะชื่นชมความงาม เช่น จากรูปแบบและเนื้อหา ซึ่งเมื่อรับรู้แล้วจะถ่ายทอดความคิดสู่การรู้คุณค่าของวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกันได้ สำหรับการวาด ภาพระบายสีจากการใช้นิทานพญาช้าง และนางผมหมอมจะช่วยให้นักเรียนได้ตระหนักรู้คุณค่า ของรากเหง้าทางวัฒนธรรม เปิดใจเรียนรู้ร่วมกันผ่านการบอกเล่า การอธิบาย และการถกเถียงเพื่อสร้าง ประสบการณ์ร่วมกัน โดยเฉพาะด้านสุนทรียศาสตร์ที่มนุษย์แต่ละคนรับรู้ จึงส่งผลต่อการมีรสนิยม ที่ไม่เหมือนกัน (Douglass & Badham, 2022) ดังนั้นการมีส่วนร่วมวาดภาพระบายสีของสมาชิกในชุมชน ด้วยการใช้นิทานพญาช้าง และนางผมหมอมมาเป็นสื่อเรียนรู้ร่วมกัน ย่อมช่วยพัฒนาศักยภาพทางสุนทรียะ ความคิดสร้างสรรค์ ความเชิงระบบ ทักษะการวางแผน และวิธีการแก้ปัญหาาร่วมกันของบุคลากรในชุมชนได้ ดังที่ ธัญญาลักษณ์ ใจเที่ยง (2563) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหาชุมชนร่วมกันย่อมแสดง ถึงศักยภาพการบริหารจัดการ การพัฒนาตนเองในบทบาทผู้นำและผู้ตาม เพื่อนำไปพัฒนาการดำเนินชีวิต ในอนาคตให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

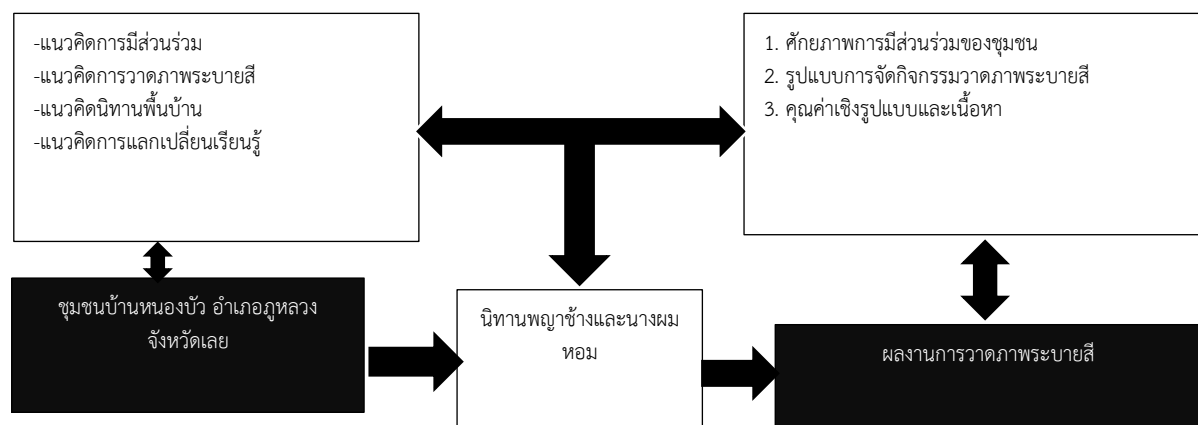
จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับนิทานพญาช้างและนางผมหมอมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งจาก ความงดงามของเรื่องราว การให้ปรัชญาและคติสอนใจในการดำเนินชีวิตแฝงอยู่ แต่ถ้านิทานพญาช้าง และนางผมหมอมมาผ่านกระบวนการทางศิลปะสร้างสรรค์ที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อถ่ายทอด รูปแบบ และเนื้อหาเรื่องราวออกมาเป็นผลงานที่สื่อสารสุนทรียภาพของกลุ่มบุคคล โดยผลที่เกิดขึ้นย่อม สะท้อนคุณภาพของชุมชนที่ให้คุณค่านิทานในฐานะที่เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านให้ปรากฏเป็นรูปลักษณ์ของภาพ ที่มีความหมายผ่านการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่คุณค่า คุณธรรม ความดีและความงามของความเชื่อของชุมชน ที่มีต่อสิ่งที่เคารพศรัทธา ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมเรียนรู้นิทานพญาช้าง และนางผมหมอม กับการสร้างสรรค์ผลงานวาดภาพระบายสีของชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษานิทานพญาช้างและนางผมหอมพื้นที่อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมใช้นิทานพญาช้างและนางผมหอมสร้างสรรค์ผลงานวาดภาพระบายสีของชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) เก็บข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ มีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 45 คน ได้แก่ ประชาชนท้องถิ่น นักวัฒนธรรมตำบล นักวิชาการศิลปะ กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านหนองบัว เด็ก และเยาวชน ได้มาโดยวิธีการเจาะจง โดยมีเกณฑ์การพิจารณาดังนี้ 1) เป็นบุคลากรของชุมชนบ้านหนองบัว 2) มีประสบการณ์การเรียนรู้นิทานพญาช้างและนางผมหอม 3) ต้องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องนิทาน และการสร้างสรรค์ผลงานวาดภาพระบายสี และ 4) ต้องการมีส่วนร่วมถ่ายทอดเรื่องราวไปสู่การสร้างสรรค์ภาพวาดระบายสี

2. เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้ 1) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์นิทานพญาช้างและนางผมหอม และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม 2) ประเด็นการสนทนากลุ่ม มี 2 ประเด็น คือ ความสำคัญและคุณค่าของนิทานพญาช้างและนางผมหอม 3) ประเด็นการประชุม มี 2 ประเด็น คือ การทบทวนข้อมูลจากการคืนข้อมูล และการหาแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานวาดภาพระบายสี 4) แบบประเมินความพึงพอใจต่อการวาดภาพระบายสี มี 2 ตอนคือ ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็นการสร้างสรรค์แบ่งเป็น 5 ด้าน ดังนี้ ด้านเนื้อหาเรื่องราว ด้านรูปแบบ ด้านเทคนิควิธีการ และด้านความคิดสร้างสรรค์ 5) แบบประเมินการมีส่วนร่วมใช้นิทานพญาช้างและนางผมหอมวาดภาพระบายสี แบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 การประเมินด้านการมีส่วนร่วมวางแผนสร้างสรรค์ ด้านการมีส่วนร่วมเรียนรู้ และสะท้อน ด้านการมีส่วนร่วมประเมินผลการเรียนรู้ ด้านการมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ โดยเครื่องมือเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ได้ตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น

และค่าความเที่ยงของเครื่องมือ ซึ่งผู้วิจัยได้ประสานงานกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน สำหรับเครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้ปรับการใช้ภาษาเขียนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยและความกระชับ เพื่อให้สื่อความหมายง่าย ส่วนเครื่องมือเชิงปริมาณ ได้หาค่าดัชนีความเที่ยงของแบบประเมิน (Index of Item Objective Congruence: IOC) พบว่า แบบประเมินมีค่า IOC ระหว่าง 0.80-1.00 และค่า IOC ของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ .978 ซึ่งยอมรับได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง 2 ส่วนดังนี้ ส่วนที่ 1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารตำรางานวิจัย บทความวิชาการหรือบทความวิจัยจากสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยและฐานข้อมูลออนไลน์ ส่วนที่ 2 การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 5 ครั้ง ดังนี้ ครั้งที่ 1 การลงพื้นที่สัมภาษณ์ประธานไปยังกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 8 คน คือ ปราชญ์ท้องถิ่น ชาวบ้านและกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว ครั้งที่ 2 การสนทนากลุ่มประเด็นคุณค่า ความสำคัญของ นิทานพญาช้าง และนางผมหม่อม มีผู้เข้าร่วมจำนวน 5 คน คือ ปราชญ์ท้องถิ่น ตัวแทนกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว วัฒนธรรมตำบล ครั้งที่ 3 การจัดประชุมคืนข้อมูล และแลกเปลี่ยนเรียนรู้หาแนวทางการใช้นิทานพื้นบ้านสร้างสรรค์ภาพวาดภาพระบายสี มีผู้เข้าร่วมจำนวน 12 คน คือ ตัวแทนชาวบ้าน กลุ่มการจัดการท่องเที่ยว วัฒนธรรมตำบล ปราชญ์ท้องถิ่น ครั้งที่ 4 จัดกิจกรรมการวาดภาพระบายสี เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้แบบประเมินความพึงพอใจในการวาดภาพระบายสี ครั้งที่ 5 การประชุมคืนข้อมูลและสะท้อนความคิดเห็น มีผู้เข้าร่วม จำนวน 12 คน คือ ตัวแทนชาวบ้าน กลุ่มการจัดการท่องเที่ยว วัฒนธรรมตำบล ปราชญ์ท้องถิ่น และเก็บข้อมูลด้วยแบบประเมินการมีส่วนร่วมใช้นิทานพญาช้าง และนางผมหม่อมวาดภาพระบายสี สำหรับการจัดกิจกรรมการวิจัยแต่ละครั้งนั้นผู้วิจัยใช้พื้นที่กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านหนองบัว ซึ่งได้ประสานงานไปก่อนล่วงหน้า จากนั้นจึงนำหนังสือเชิญเข้าร่วมสัมภาษณ์ ประชุม และสนทนากลุ่มมอบให้ผู้เข้าร่วมในวันจัดกิจกรรม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูลนิทานพญาช้างและนางผมหม่อม และข้อมูลการสร้างสรรค์ผลงานภาพวาดระบายสีมาจัดระเบียบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ตามประเด็นคำถามของเครื่องมือวิจัย และวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นจึงใช้ตารางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่สร้างขึ้นทำการแยกแยะข้อมูลเบื้องต้น จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณนั้นวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปวิเคราะห์หาค่าสถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean: $\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

ผลการวิจัย

1. นิทานพญาช้างและนางผมหม่อมพื้นที่อำเภอกุดหลวง จังหวัดเลย

นิทานพญาช้างและนางผมหม่อมมีการเล่าสืบทอดกันมาอย่างแพร่หลายในภาคอีสาน เป็นวรรณกรรมชาดกที่รับอิทธิพลทางความคิดมาจากวรรณกรรมล้านนา มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงชาดกและธรรมะสอนใจเรื่องความกตัญญูต่อบิดามารดา แม้ว่าพ่องจะเป็นพญาช้างที่เป็นสัตว์ที่อยู่ในป่าภูทอกก็พยายามที่จะตอบแทนบุญคุณซึ่งกว่านางผมหม่อมจะเดินทางไปพบก็ต้องประสบกับความทุกข์ยาก และความเสี่ยงกับชีวิต แต่ท้ายสุดของเรื่องราวนางผมหม่อมได้รับความสุขสมหวังจากผลของการกระทำนั้น สอดคล้องกับ เกษราภรณ์ สุพรรณฝ่าย (2566) ที่พบว่า ความซื่อสัตย์ และการกตัญญูเป็นคุณสมบัติเฉพาะของคนดี นอกจากนี้นิทานนางผมหม่อมฉบับภาคอีสาน ในบางจังหวัดยังได้นำมาใช้เล่าเรื่องในงานศพ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินด้วยเช่นกัน

(เกสร สว่างวงศ์, 2531) สำหรับนิทานพญาช้างและนางผมหอมของภาคอีสานนั้น มีรายละเอียดดังนี้ ในอดีตมีเมืองชื่อนครศรี เจ้าเมืองมีธิดาพระองค์หนึ่งชื่อสีดา เมื่ออายุ 16 ปีได้ออกเที่ยวป่ากับนางสนมและบริวาร และได้ผลัดหลงกัน นางสีดาจึงเดินระแหร่ร่อนไปตามลำพัง หลังจากนั้นได้เดินไปพบกับแอ่งน้ำขังจากรอยเท้าช้าง ด้วยความหิวกระหายนางจึงรีบดื่ม หลังจากนั้นได้หาทางกลับเข้าเมืองได้ อยู่มาไม่นานนางสีดาได้ตั้งครรภ์ และได้ประสูติพระราชธิดาออกมา จึงตั้งชื่อนางผมหอม และยังได้คลอดพระราชธิดาอีก 1 พระองค์ชื่อนางลุน เมื่อทั้งสองโตขึ้น ได้ถูกเพื่อนล้อถึงการไม่มีพ่อว่าเป็นลูกผีแสงและสัตว์ป่า เมื่อกลับไปถามมารดาาก็ได้รู้ความจริง ดังนั้นนางผมหอมและนางลุนจึงออกตามหาพ่อที่เป็นพญาช้างที่อยู่ในป่า เมื่อถึงกลางป่าได้พบกับพญาช้างเชือกหนึ่ง จึงบอกว่าตนเองเป็นลูก พญาช้างจึงพิสูจน์ด้วยการให้ป็นางช้างขี่ไปนั่งบนหลัง นางผมหอมสามารถป็นขึ้นไปได้ ส่วนนางลุนได้ใช้ความพยายามแต่ป็นขึ้นไม่ได้ พญาช้างจึงฆ่านางเสีย ซึ่งนางผมหอมห้ามไว้ไม่ทัน หลังจากนั้นพญาช้างได้ให้บริวารสร้างปราสาทไว้ให้นางผมหอมได้อยู่อาศัย อยู่ต่อมาระยะหนึ่งนางผอมเกิดความเหงาต้องการมีคู่ จึงนำเส้นผมใส่ลงไปในผอบให้ลอยน้ำไปพร้อมกับกำธูปธูปธูป โดยผอบได้ลอยน้ำไปติดที่ท่าน้ำที่เมืองหนึ่ง เหล่าขุนนางได้พยายามว่ายน้ำไปเก็บ แต่ก็เก็บไม่ได้ จึงทูลเชิญเจ้าชายให้ไปทำน้ำ และเจ้าชายสามารถเก็บได้อย่างง่ายดาย เมื่อเปิดดู จึงพบเส้นผมที่มีกลิ่นหอมและมีจดหมายอยู่ด้านใน จึงกราบทูลลาพระบิดาและมารดาออกตามหานางผมหอม ได้เดินทางไประยะหนึ่งจนพบกับปราสาท และนางผมหอมทั้งคู่ได้อยู่ร่วมกันจนมีพระโอรส และพระธิดา โดยที่พ่อพญาช้างไม่รู้เรื่องหลังจากนั้นนางผมหอมได้หลบหนีเพื่อเดินทางไปเมืองของเจ้าชาย เมื่อพญาช้างทราบได้ตามไปอ่อนวอนขอให้นางผมหอมกลับไปยังปราสาท แต่นางผมหอมไม่กลับ พญาช้างจึงเสียใจ และตรอมใจตาย โดยสั่งเสียให้นางผมหอมเอาขาของตนเองไปใช้งาน โดยงาด้านซ้ายให้ทำเรือ สำหรับพายกลับบ้านเมือง ส่วนงาด้านขวาให้ทำอาวุธต่อสู้กับข้าศึกศัตรู เมื่อจัดการศพพญาช้างเรียบร้อยแล้ว จึงเดินทางกลับเมืองระหว่างทางพบกับนางผีโพง ซึ่งได้ผลักนางผมหอมตกน้ำ จากนั้นจึงแปลงกายเป็นนางผมหอมนั่งเรือไปด้วย โดยที่เจ้าชายไม่รู้ เมื่อถึงบ้านเมืองได้มีการรับขวัญลูกหลานอยู่ต่อมากลูกชายได้บอกความจริงกับบิดาเกี่ยวกับแม่ เจ้าชายจึงคิดอุบายให้อำมาตย์ฆ่านางผีโพงเสีย และรับนางผมหอมกลับเข้าเมือง จากนั้นชาวเมืองได้ร่วมจัดงานเฉลิมฉลอง และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขราบรื่นอายุชย (เกษราภรณ์ สุพรรณฝ่าย 2566; เกสร สว่างวงศ์, 2531)

ส่วนพื้นที่อำเภอภูหลวง จังหวัดเลยได้มีการเล่านิทานพญาช้าง และนางผมหอมที่มีการระบุถึงบุคคลและพื้นที่อย่างชัดเจน มีรายละเอียดดังนี้ มีสองสามีภรรยาตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลยอยู่ด้วยกันมานานไม่มีบุตรสืบสกุล จึงได้บนบานศาลกล่าวกับท้าวอารักษ์เพื่อขอลูกสาว หลังจากนั้นไม่นานก็ได้ตั้งท้องและคลอดลูกสาวออกมาชื่อเทวี เมื่อโตขึ้นนางเทวีมีหน้าตาสะสวย อยู่มาวันหนึ่งนางเทวีและเพื่อนได้เข้าไปเล่นในป่าอย่างเพลิดเพลิน จึงกระหายน้ำจึงได้ตม่น้ำจากรอยเท้าช้าง อยู่มาวันหนึ่งนางได้ตั้งครรภ์โดยไม่ทราบสาเหตุและได้คลอดลูกออกมาเป็นผู้หญิงที่มีผมหอม จึงตั้งชื่อนางผมหอม หลังจากนั้นนางเทวีได้เข้าป่าไปหาของป่าและได้ตม่น้ำจากรอยเท้าโค ทำให้นางตั้งครรภ์และคลอดออกมา จึงตั้งชื่อนางลุน นางผมหอมและนางลุนใช้ชีวิตวัยเด็กอย่างสนุกสนาน แต่ได้ถูกล้อเลียนเรื่องไม่มีพ่อ ก่อนนอนนางจึงอธิษฐานขอให้เห็นพ่อในฝัน เมื่อตื่นขึ้นมาจึงเล่าความฝันให้แม่ฟังและขออนุญาตเข้าป่าตามหาพ่อ เมื่อเข้าป่าได้พบกับพญาช้างรูปร่างใหญ่โต งามยาว เมื่อพญาช้างเห็นก็วิ่งเข้าใส่ทำร้าย นางทั้งสองจึงได้ไหว้ขอชีวิตและบอกกล่าวถึงความเป็นพ่อให้กับพญาช้างฟัง พญาช้างจึงตั้งจิตอธิษฐานว่าถ้าเป็นลูกจริง ๆ ก็ขอให้เหยียบงาและป็นขึ้นบนหลังตนเองได้ปรากฏว่านางผมหอมป็นขึ้นได้ ส่วนนางลุนป็นขึ้นไม่ได้ เมื่อรู้ว่านางลุนไม่ใช่ลูกของตน จึงทำให้พญาช้างโกรธยกเท้ากระทุ้งนางจนเสียชีวิต ทำให้นางผมหอมเสียใจ พญาช้างได้ปลอบอยู่นาน และขอให้ไปอยู่ในป่าภูหอ และนางผมหอมก็ยอมไปอยู่ด้วย หลังจากนั้นพญาช้างได้ให้ช้างบริวารสร้างปราสาทที่สวยงามให้ กับ นางผ

หอมอยู่ และดูแลนางเป็นอย่างดี เมื่ออยู่นานหลายปี นางผมหอมรู้สึกเหงา วันหนึ่งเมื่อไปอาบน้ำ จึงได้นำเส้นผมสามเส้น และใส่ข้อความลงไปในผอบทองคำลอยไปกับสายน้ำ เมื่อทำวรจิต โอรัสของเจ้าฟ้าฮ่มขาว เจ้าเมืองเซ็ลพร้อมข้าราชการบริพารไปอาบน้ำที่ท่าน้ำ ได้เห็นผอบลอยวนไปวนมา จึงว่ายน้ำไปนำมาเปิดได้เห็นเส้นผมและจดหมาย ทำให้มีความหวั่นไหวในจิตใจ จึงเขียนข้อความตอบกลับใส่ผอบและอธิษฐานให้ลอยไปยังต้นน้ำ หลังจากกลับเมืองได้กราบลาพ่อแม่ออกตามหานางผมหอม เมื่อครบเจ็ดวันนางผมหอมได้กลับมาอาบน้ำที่เดิม ได้พบกับผอบของตนเอง หลังจากนั้นนางผมหอมได้พบกับท้าววรจิตที่ออกตามหา ได้เกิดความรักต่อกัน และอยู่ครองรักกันในปราสาทหลายสิบปี จนมีบุตรด้วยกัน เมื่อพญาช้างทราบความจริงจึงโกรธและเสียใจมาก จึงใช้างตฤणाให้ทำลายลง และร้องไห้จนเกิดหนองน้ำ จนนางผมหอมได้ลอบประโลมใจ ก่อนที่พญาช้างพญาช้างจะเสียชีวิตได้สั่งเสียว่า เมื่อพ่อเสียชีวิตให้นำนางและกระดูกทำเรือสำเภาลูกและสามีกลับเมือง เมื่อกล่าวเสร็จก็ได้สิ้นใจตาย หลังจากนั้นท้าววรจิตได้นำนางผมหอมและลูกกลับเมืองเซ็ล ต่อมาได้ขึ้นครองเมืองแทนพระบิดาที่ได้โอนกิจการลง โดยปกครองเมืองอย่างมีความสุขเมื่อวิเคราะห์หนันทานพญาช้างกับนางผมหอมกับความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่า 1) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ได้แก่ นางเทวีและนางผมหอมที่เลี้ยงดูกันมาอย่างดี นางผมหอมกับพญาช้างที่เป็นความผูกพันในสายเลือดและการถูกคนในสังคมล้อเลียนถึงการไม่มีพ่อ จึงตระหนักรู้ที่จะออกตามหาเพื่อแสดงถึงความกตัญญู เมื่อนำมาเล่ากันในครอบครัวย่อมช่วยสร้างความตระหนักถึงบทบาทของลูกที่มีต่อบุพการี 2) บทบาทผู้นำทางสังคม ได้แก่ พญาช้างเป็นผู้นำที่แข็งแกร่ง มีบริวารมากมาย จึงมีหน้าที่ดูแลและปกป้องบริวารและผืนป่าให้สงบสุข การเล่าสืบทอดต่อกันมาจึงทำให้ชาวบ้านเชื่อในอำนาจ บารมีและความยิ่งใหญ่จึงไม่ลบหลู่ดูหมิ่น ทำการสักการะขอพรให้ชีวิตประสบความสำเร็จและมีความสุขได้ด้วยถวายเป็น ดอกไม้ ธูป เทียน ธูป กล้วย อ้อยและผลไม้อื่น ๆ ในท้องถิ่น

2. การมีส่วนร่วมใช้นิทานพญาช้างและนางผมหอมสร้างสรรค์ผลงานวาดภาพระบายสีของชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย มีขั้นตอนดังนี้

2.1 ขั้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เนื้อหาเรื่องราวนิทานพญาช้างและนางผมหอมของตัวแทนชุมชนกับแนวคิดการวาดภาพระบายสี พบว่าตัวแทนของพญาช้างและภูก่อถือว่าเป็นสัญลักษณ์สำคัญของเรื่องราวที่ถูกเลือกนำมาเป็นองค์ประกอบของภาพวาดระบายสี โดยพญาช้าง หมายถึง ผู้พิทักษ์รักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์ ส่วนภูก่อเป็นพื้นที่ธรรมชาติเป็นผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ที่มีพืชพันธุ์ธัญญาหารอยู่มากมาย จึงมีนัยหมายถึง พื้นที่แห่งความสุขและความสมบูรณ์แบบ นอกจากนี้ยังนำเนื้อหาตอนที่นางผมหอมต้องการเข้าป่าเพื่อตามหาพ่อพญาช้าง จึงทำให้สมาชิกกลุ่มพูดคุยเรื่องความกตัญญูต่องานที่ต่อพ่อแม่ผู้มีพระคุณ อย่างไรก็ตามตัวแทนชุมชนบางส่วนต้องการนำประเพณีท้องถิ่นมาผสมผสานกับวิถีชีวิตเกษตรกรรมของชาวบ้านหนองบัว แทรกลงไปในภาพวาดระบายสีด้วย ส่วนการจัดองค์ประกอบศิลป์นั้น รูปทรงพญาช้างและรูปทรงภูก่อให้เป็นจุดเด่น ใช้สีสดใส และสีสว่างเพื่อสื่อสารถึงความอุดมสมบูรณ์ และมีรูปทรงช้างบริวารร่วมอยู่ในผลงาน ใช้กลวิธีการระบายสีเรียบ และการตัดเส้นให้ภาพคมชัดสวยงาม ดังคำกล่าวที่ว่า “...เรื่องราวพญาช้างและนางผมหอมถูกใช้เล่าเรื่องให้กับนักท่องเที่ยวได้ฟังเพื่อสักการะศาลพญาช้าง เมื่อได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้ทุกคนได้เข้าใจที่ชัดเจน โดยประเด็นหลักที่ต้องการนำเสนอคือภาพลักษณ์ของบ้านหนองบัวที่มีภูก่อ ที่เป็นภูเขาสูงหน้าตัดมองระยะไกลเป็นสีเขียว มีฉากด้านหน้าเป็นหมู่บ้าน มีทุ่งนาที่ชาวบ้านทำเกษตรกรรม และมีภาพพญาช้างและบริวารสอดแทรกในตำแหน่งต่าง ๆ ของภาพ...” (เสริมสุข ธรรมโสม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2567)

2.2 ขั้นการวางแผนการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ผลงานวาดภาพระบายสี พบว่า ตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วมเรียนรู้ต้องเข้าใจบริบทเรื่องราวเป็นอย่างดี จึงเป็นการแสดงถึงการมีสุนทรียภาพของท้องถิ่นพื้นฐานโดยผู้เล่าถือเป็นกุศโลบายบอกเล่าเรื่องราวความรัก และอำนาจที่ยิ่งใหญ่ของผืนป่ากว้างใหญ่ที่มีเหล่าสรรพสัตว์

พืชพันธุ์ธัญญาหารที่อุดมสมบูรณ์ และการอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจกัน โดยมีพญาช้างเป็นตัวเดินเรื่องร่วมกับบริบทแวดล้อมของพื้นที่ เช่น ภูหอ นางผมหม่อม แม่น้ำเลย และคนนอกอย่างชาวบ้านไม่ควรเข้าไปในพื้นที่เฉพาะหรือทำสิ่งล่วงเกินในป่าภูหอ ส่วนการเรียนรู้เรื่องวัสดุอุปกรณ์การวาดภาพพระบายสี เช่น เฟรมเขียนภาพ สีมาร์คเกอร์ สีอะคริลิก รวมถึงวิธีการร่างภาพและการระบายสีเพื่อให้สื่อความหมายเรื่องราวออกมาเป็นรูปธรรม โดยสมาชิกกลุ่มได้เลือกสีสดใส ใช้เทคนิคการระบายสีและการตัดเส้น มีการสร้างสัญลักษณ์ผ่านรูปทรงที่มีนัยต่าง ๆ เช่น ภูหอ พุงนา และช้าง เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของสมาชิกกลุ่มผู้วาดภาพได้ ส่วนการวางแผนขั้นตอนการสร้างสรรคภาพวาดระบายสี มีดังนี้ 1) การระดมความคิดโครงสร้างเนื้อหาจากการใช้นิทานพญาช้างและนางผมหม่อม 2) การเลือกรูปทรงที่เป็นสัญลักษณ์สำหรับการสื่อความหมาย 3) การร่างภาพ การวางตำแหน่งรูปทรง การผสมผสานองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบรองให้ชัดเจน 4) การหาข้อตกลงความเหมาะสมและความสวยงามจากการจัดองค์ประกอบศิลป์ 5) การดำเนินกิจกรรมวาดภาพพระบายสีตามร่างแบบไว้ และการแก้ปัญหาวัสดุ วิธีการระบายสี เทคนิคการจัดองค์ประกอบศิลป์ให้ประสานสัมพันธ์กัน 6) การวิพากษ์วิจารณ์ถึงความสวยงามและความเหมาะสม และ 7) การประเมินความพึงพอใจการวาดภาพระบายสี ซึ่งมีคำกล่าวของสมาชิกกลุ่มที่ว่า “..ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการวาดภาพพระบายสีทำให้เห็นถึงขั้นตอนการทำงาน จึงระดมความคิดเห็นสมาชิกกลุ่มให้วางแผนการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน โดยสมาชิกกลุ่มเห็นว่าแต่ละขั้นตอนที่ร่วมกันกำหนดมีความสำคัญแตกต่างกันไป เช่น ขั้นตอนการกำหนดเรื่องราวที่จะส่งผลต่อการเลือกรูปทรง รูปแบบ สัญลักษณ์ที่จะนำมาใช้ในการจัดองค์ประกอบศิลป์ เพื่อให้เรื่องที่นำมาวาดสื่อสารได้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกกลุ่มและภาพวาดระบายสีมีความสวยงาม...” (ทองคำ ชันดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2567)

2.3 ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมการวาดภาพพระบายสี พบว่า สมาชิกกลุ่มใช้กระบวนการทำงานเป็นทีมสร้างสรรค์ เน้นความร่วมมือร่วมใจกันคิด วางแผน การปฏิบัติการถ่ายทอดนิทานพญาช้าง และนางผมหม่อมออกมา โดยใช้เวลา 1 วันในการสร้างสรรค์ต้นแบบผลงาน โดยมีกลุ่มเด็ก และเยาวชนเป็นผู้ร่างแบบส่วนกลุ่มผู้ใหญ่ได้กำหนดตำแหน่งของภาพ โดยมีพี่เลี้ยงที่มีทักษะให้ความช่วยเหลือแนะนำจนสมาชิกกลุ่มมั่นใจในการถ่ายทอด และแสดงออกอย่างมีอิสระ อย่างไรก็ตามสมาชิกกลุ่มได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในมิติการร่างภาพ มิติการจัดองค์ประกอบศิลป์ มิติการระบายสี มิติการเก็บรายละเอียด มิติการสื่อสารและมิติคุณค่าดังกล่าวที่ว่า “...ได้แบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานของสมาชิกกลุ่ม โดยมอบหมายให้เด็กที่เป็นสมาชิกกลุ่มเป็นผู้ร่างภาพให้อยู่ในขอบเขตของนิทานพญาช้างและนางผมหม่อม ได้แก่ การวาดภาพพญาช้างและบริวาร โดยมององค์ประกอบของต้นไม้ ภูหอและพุงนา บางตำแหน่งของพื้นที่สอดคล้องวิถีชีวิตของคนในชุมชน ส่วนการระบายสีจะระบายแบบเรียบ ตัดเส้นรอบรูปทรงให้เกิดความเด่น ใช้สีสดใสที่มีโครงสร้างหลักเป็นสีฟ้าและสีเขียว เมื่อวาดภาพเสร็จแล้วจะช่วยกันดูและต่อเติมองค์ประกอบของภาพวาดระบายสีให้สวยงามมากยิ่งขึ้น...” (ไพวัลย์ แสนบุงค้อ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2567)

2.4 ขั้นตอนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการวิพากษ์วิจารณ์ผลงาน พบว่า นิทานพญาช้าง และนางผมหม่อมถูกสะท้อน และสื่อสารออกมาในมุมมอง วิธีการคิดที่แตกต่างกัน โดยสมาชิกกลุ่มบางส่วนเห็นความงามของภูหอในฐานะภูเขาสูงใหญ่ที่เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ เพื่อสื่อสารและสะท้อนถึงการอยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิต และสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิต เช่นเดียวกับการสื่อสารให้เห็นว่า นิทานพื้นบ้านนั้นได้ถูกจินตนาการให้สัตว์สื่อสารกับมนุษย์ได้ ทั้งนี้การสร้างเรื่องราวอยู่บนฐานของการมีอยู่จริงของตัวละครที่อยู่ในนิทานพญาช้างและนางผมหม่อม และองค์ประกอบที่ถูกนำมาประกอบสร้างฉากและบรรยากาศเพื่อให้เรื่องราวมีความสมจริง ด้วยความเชื่อที่ว่า “วิญญาณของพญาช้างและนางผมหม่อม

บริวารยังคงสถิตอยู่บริเวณภูหอ ภูหลวง พื้นที่อำเภอภูหลวงและอำเภอใกล้เคียง เช่น อำเภอภูเรือ อำเภอภูกระดึง และอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ที่เป็นพื้นที่ป่ารอยต่อ จึงประสงค์ให้ชุมชนได้ระลึกถึงบุญคุณช้างที่อยู่คู่ป่าภูหลวง” ดังคำกล่าวที่ว่า “...สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันแสดงความคิดโดยร่วมกันมองภาพรวมของเรื่องราวการระบายสีและการตัดเส้นเพื่อให้สวยงาม นอกจากนี้ยังร่วมกันวิเคราะห์ความหมายของรูปทรงที่นำมาถ่ายทอดว่ามีความหมายอะไรและอย่างไร โดยร่วมกันค้นหาเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่อย่างกว้างขวาง...” (นำศิริ อุตมั่ง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2567)

ภาพที่ 2 (ขวา-ซ้าย) ผลการวาดภาพระบายสีจากแรงบันดาลใจในนิทานพญาช้างและป่าภูหลวง ใช้สีอะคริลิกและตัดเส้นด้วยปากกาเคมีสีดำของสมาชิกกลุ่มเด็กและเยาวชน

ภาพที่ 3 (ขวา-ซ้าย) ภาพวาดภาพระบายสีจากการใช้นิทานพญาช้างและนางผมหมอม ใช้สีอะคริลิกและเทคนิควิธีการตัดเส้นด้วยสีดำ มีการสร้างจุดเด่นด้วยรูปทรงช้าง โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสมาชิกกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

ส่วนการวิเคราะห์ภาพวาดภาพระบายสี จำนวน 3 ภาพ พบว่า ด้านเนื้อหาเรื่องราว ทั้ง 3 ภาพนำเสนอเรื่องราวพญาช้างเป็นองค์ประกอบหลักของภาพ ที่แสดงความสัมพันธ์กับชีวิตของผู้คนในพื้นที่บ้านหนองบัว การจัดองค์ประกอบภาพมีลักษณะกระจายเต็มพื้นที่ทั้ง 3 ภาพ เขียนภาพช้างขนาดใหญ่ในลักษณะเอ็กซ์เรย์ (X-ray) มีองค์ประกอบสนับสนุน ได้แก่ ภูหอ ทุ่งนา ต้นกล้วย ดอกไม้ รุง และคน ส่วนด้านรูปแบบการจัดองค์ประกอบศิลป์นั้น ทุกภาพสร้างเอกภาพด้วยสีฟ้าเป็นสีส่วนรวมของภาพ และสีแดงชมพูครอบคลุมบรรยากาศของภาพที่

ให้ความรู้สึกสไตส์ของการใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนการตัดเส้นรูปทรงข้างนั้นใช้สีดำ 1 ภาพ และใช้สีขาวตัดเส้น 1 ภาพ และอีก 1 ภาพใช้สีหลากหลาย มีการเขียนภาพให้ข้างกำลังก้าวขา และภาพคนกำลังยกมือทำให้เห็นความเคลื่อนไหว สำหรับฉากหลังของภาพนั้น 1 ภาพใช้ปราสาทพางข้าว และท้องฟ้าสีน้ำเงินเข้ม ส่วนอีก 2 ภาพใช้สีฟ้าเป็นฉากหลัง โดย 1 ภาพได้แทรกสีชมพูและเส้นขดกระจายทั่วทั้งภาพ (ภาพที่ 2-3)

2.5 ขั้นการประเมินความพึงพอใจต่อการสร้างสรรค์ผลงานการวาดภาพระบายสี พบว่าโดยภาพรวมการสร้างสรรค์ภาพวาดระบายสีจากแนวคิดเรื่องพญาช้างและนางผมหม่อมมีความพึงพอใจระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.71$; S.D. = 0.44) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า พึงพอใจในระดับมากที่สุดทุกด้านมีรายละเอียดแต่ละด้านดังนี้

2.5.1 ด้านเนื้อหาเรื่องราว พบว่า โดยภาพรวมพึงพอใจระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.76$; S.D. = 0.37) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พึงพอใจระดับมากที่สุดทุกข้อ ดังนี้ การเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบผลงาน เช่น สี รูปทรง และสัญลักษณ์ ที่ทำให้นิทานสมบูรณ์ ($\bar{X} = 4.92$; S.D. = 0.29) การสื่อสารอารมณ์ที่ต้องการถ่ายทอด เช่น ความเศร้า ความสุข ความเชื่อความศรัทธา ($\bar{X} = 4.50$; S.D. = 0.52) เนื้อหามีหลายมิติลึกซึ้ง กระตุ้นให้ผู้ชมคิดและรู้สึกต่อเรื่องราว ($\bar{X} = 4.92$; S.D. = 0.29) เชื่อมโยงเนื้อหากับบริบททางสังคมวัฒนธรรม หรือประวัติศาสตร์ ($\bar{X} = 4.66$; S.D. = 0.49) เนื้อหาแสดงเอกลักษณ์และแนวคิดสร้างสรรค์ ($\bar{X} = 4.66$; S.D. = 0.49) ใช้สัญลักษณ์สื่อความหมายและสร้างการรับรู้สู่การตีความได้ ($\bar{X} = 4.66$; S.D. = 0.49) และ การถ่ายทอดเนื้อหาชัดเจนและเข้าใจง่าย ($\bar{X} = 5.00$; S.D. = 0.00)

2.5.2 ด้านความคิดสร้างสรรค์ พบว่า โดยภาพรวมพึงพอใจระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.71$; S.D. = 0.46) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พึงพอใจระดับมากที่สุดทุกข้อ ดังนี้ การจัดโครงสร้างเนื้อหาแปลกใหม่ไม่ซ้ำกับผลงานอื่น ($\bar{X} = 4.83$; S.D. = 0.38) ไม่ลอกเลียนแบบภาพที่มีอยู่แล้ว ($\bar{X} = 4.75$; S.D. = 0.45) เลือกใช้วัสดุและเทคนิคเหมาะสมทำให้โดดเด่นและสื่อสารอารมณ์ได้ ($\bar{X} = 4.75$; S.D. = 0.45) ใช้หลักองค์ประกอบศิลป์ เช่น สี รูปร่าง และขนาดมาจัดวางพื้นที่ได้เหมาะสม เป็นระเบียบ และมีความหมาย ($\bar{X} = 4.58$; S.D. = 0.51) แสดงความคิดและทักษะที่ต้องการสื่อสารได้ชัดเจน ($\bar{X} = 4.75$; S.D. = 0.45) และ ผลงานมีอัตลักษณ์จากรูปแบบและเนื้อหาที่แตกต่าง ($\bar{X} = 4.58$; S.D. = 0.51)

2.5.3 ด้านเทคนิควิธีการ พบว่า โดยภาพรวมพึงพอใจระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.69$; S.D. = 0.46) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พึงพอใจระดับมากที่สุดทุกข้อ ดังนี้ สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการใหม่เมื่อมีปัญหา ($\bar{X} = 4.58$; S.D. = 0.51) ได้ศึกษาและทดลองสร้างสรรค์แบบใหม่ ($\bar{X} = 4.66$; S.D. = 0.49) วางแผนการสร้างงานเป็นระบบ ($\bar{X} = 4.66$; S.D. = 0.49) เลือกสรรวัสดุที่เหมาะสมมาใช้อย่างเข้าใจ ($\bar{X} = 4.83$; S.D. = 0.38) เลือกเทคนิคสร้างสรรค์หลากหลาย เช่น วาด ชีต เขียน ระบายและแต้ม ($\bar{X} = 4.66$; S.D. = 0.49) การใช้อุปกรณ์และเครื่องมือศิลปะคล่องแคล่ว ($\bar{X} = 4.75$; S.D. = 0.45)

2.5.4 ด้านรูปแบบ พบว่า โดยภาพรวมพึงพอใจระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$; S.D. = 0.47) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พึงพอใจระดับมากที่สุดทุกข้อ ดังนี้ ผลงานละเอียดและประณีตตามหลักการสร้างงานศิลปะ ($\bar{X} = 4.66$; S.D. = 0.49) รูปแบบการวาดภาพระบายสีมีลักษณะจินตนาการ ($\bar{X} = 4.66$; S.D. = 0.49) บอกเล่าความคิดผ่านองค์ประกอบศิลป์ เช่น รูปทรง สี สัน ผิวดมผัดและแสงเงา ($\bar{X} = 4.58$; S.D. = 0.51) ใช้เทคนิคสร้างภาพหลากหลายรูปแบบ เช่น การตัดเส้น การจุด และการแต้ม ($\bar{X} = 4.58$; S.D. = 0.51) เลือกใช้สีที่ให้ผลต่ออารมณ์และความรู้สึกของผู้ชม ($\bar{X} = 4.83$; S.D. = 0.39) และ การจัดองค์ประกอบศิลป์เป็นระบบ ระเบียบและสวยงาม ($\bar{X} = 4.75$; S.D. = 0.45)

2.6 ผลการประเมินการใช้นิทานพญาช้างและนางผมหม่อมสร้างสรรค์ผลงานวาดภาพพระบายสีของชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย พบว่า โดยภาพรวมมีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.64$; S.D. = 0.48) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน มีรายละเอียดแต่ละด้านดังนี้

2.6.1 ด้านการมีส่วนร่วมวางแผนการสร้างสรรค์ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$; S.D. = 0.46) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ ดังนี้ กำหนดเป้าหมายหรือแนวทางการสร้างสรรค์ผลงาน สะท้อนการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจร่วมกัน ($\bar{X} = 4.75$; S.D. = 0.45) เรียนรู้การสร้างสรรค์ตามข้อเสนอแนะการสร้างสรรค์ผลงาน ($\bar{X} = 4.67$; S.D. = 0.49) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น ($\bar{X} = 4.83$; S.D. = 0.39) การทดลองแนวคิดใหม่ด้านรูปแบบ เทคนิคและความคิดสร้างสรรค์ ($\bar{X} = 4.67$; S.D. = 0.49) การวางแผนสร้างสรรค์เนื้อหา เทคนิค และองค์ประกอบของภาพ ($\bar{X} = 4.50$; S.D. = 0.46)

2.6.2 ด้านการมีส่วนร่วมเรียนรู้และสะท้อน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.67$; S.D. = 0.47) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ ดังนี้ รับฟังข้อเสนอแนะจากผู้อื่นนำพัฒนาผลงาน ($\bar{X} = 4.42$; S.D. = 0.51) นำประสบการณ์มาสร้างแนวคิดและเทคนิคใหม่ ($\bar{X} = 4.58$; S.D. = 0.51) การสะท้อนวิธีการสร้างสรรค์ของตนเอง ($\bar{X} = 4.83$; S.D. = 0.39) การนำความรู้เดิมมาพัฒนาผลงาน ($\bar{X} = 4.67$; S.D. = 0.50) การค้นหามุมมองการพัฒนาด้วยการถาม ($\bar{X} = 4.67$; S.D. = 0.50) และ การนำผลจากการเรียนรู้มาใช้สร้างสรรค์ ($\bar{X} = 4.83$; S.D. = 0.39)

2.6.3 ด้านการมีส่วนร่วมประเมินผลการเรียนรู้ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.63$; S.D. = 0.50) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ ดังนี้ ร่วมคิดและกำหนดเกณฑ์การประเมินการวาดภาพพระบายสีแบบง่าย ($\bar{X} = 4.67$; S.D. = 0.49) สามารถคิดประเด็นการประเมินการวาดภาพพระบายสีได้ ($\bar{X} = 4.67$; S.D. = 0.49) การรับฟังและให้ข้อเสนอแนะจากการประเมินผลเพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.58$; S.D. = 0.51) การตั้งเป้าหมายการพัฒนาทักษะความรู้และเสริมสร้างสิ่งที่เรียนรู้ ($\bar{X} = 4.58$; S.D. = 0.51) การสะท้อนผลการเรียนรู้อย่างมีวิจารณ์ญาณ ทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน ($\bar{X} = 4.50$; S.D. = 0.52) และ สามารถระบุความสำเร็จ ปัญหาและการหาทางแก้ไข ($\bar{X} = 4.75$; S.D. = 0.45)

2.6.4 ด้านการมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60$; S.D. = 0.51) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ ดังนี้ การรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะมาพัฒนาผลงาน ($\bar{X} = 4.67$; S.D. = 0.49) การเชื่อมโยงแนวคิดและองค์ประกอบที่หลากหลายเข้าด้วยกัน ($\bar{X} = 4.42$; S.D. = 0.51) การใช้แนวทางและเทคนิคใหม่ ๆ สร้างสรรค์ ($\bar{X} = 4.58$; S.D. = 0.51) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างการทำงานกลุ่ม ($\bar{X} = 4.75$; S.D. = 0.62) การแสดงแนวคิดสร้างสรรค์ใหม่ ($\bar{X} = 4.67$; S.D. = 0.49) การสะท้อนความคิดและวิจารณ์ภายในกลุ่ม ($\bar{X} = 4.50$; S.D. = 0.45) และ การแสดงเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ทำให้ผลงานโดดเด่น ($\bar{X} = 4.58$; S.D. = 0.51)

สรุปและอภิปรายผล

1. นิทานพญาช้าง และนางผมหม่อมพื้นที่อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย เป็นนิทานพื้นบ้านถูกสร้างขึ้นบนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องการสร้างการรับรู้ความสนุกสนานเพลิดเพลินกับการฟังแล้วยังให้ปรัชญาและคติสอนใจเรื่องความรักความผูกพันของสายเลือด ความกตัญญูกตเวที และการทำความดีย่อมได้รับผลดีและความสุขในอนาคต โดยนิทานพญาช้าง และนางผมหม่อมมีหลายสำนวน จากการศึกษา พบว่ามี 2 รูปแบบ

คือ นิทานที่ถูกเล่าเป็นภาพรวม และนิทานที่ระบุพื้นที่ชัดเจน ดังที่ได้เล่าต่อกันมาว่า “มีคู่สามีภรรยาชาวอำเภอภูหลวงที่ต้องการมีลูก ได้ไปบนบานศาลกล่าวกับเทวดาอารักษ์จนมีลูกเป็นนางผมหอม” จึงทำให้เห็นว่านิทานมีการปรับเปลี่ยน และประยุกต์ให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้การสร้างฉากของเรื่องราวต้องสร้างความคุ้นเคยและความตื่นเต้นเร้าใจให้กับกลุ่มผู้ฟัง และผู้ฟังสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เมื่อกล่าวถึงไม่กล้าเข้าไปในพื้นที่พิเศษนั้น หรือสงสัยใคร่รู้จึงถามเพื่อแสวงหาคำตอบ สอดคล้องกับ วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน (2566) ที่กล่าวว่า นิทานพื้นบ้านส่วนใหญ่รับอิทธิพลมาจากการได้รับฟังการเล่ามาจากผู้มีความรู้ จากนั้นจึงนำมาปรับเปลี่ยนรายละเอียดให้เหมาะสมกับพื้นที่ หรือพัฒนาจากโครงเรื่องเดิมมาสู่การสร้างสรรคเรื่องราวใหม่ หรือเปลี่ยนรายละเอียด เพิ่มเหตุการณ์ และเพิ่มตัวละครที่น่าสนใจเข้าไปในนิทาน หรือใช้วิธีการผนวกโครงเรื่องเดิมกับโครงเรื่องใหม่เข้าด้วยกันจนเกิดเป็นนิทานแบบใหม่ที่น่าสนใจกว่าเดิม ส่วน นัยนา อรรถนาทร (2566) กล่าวว่า การเล่านิทานพื้นบ้านสืบต่อกันมานั้น ผู้เล่านิทานสามารถพัฒนาด้วยการดัดแปลงให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่เผยแพร่และพฤติกรรมของผู้ฟัง ซึ่งมีผลต่อการกระตุ้นความสนใจได้ อย่างไรก็ตามนิทานพญาช้างและนางผมหอม มีฉาก และสถานที่จริง ดังเช่น พื้นที่ป่าภูหลวงที่เต็มไปด้วยต้นไม้ ช้าง และสัตว์ป่าจำนวนมากด้วยความลึกซึ้งของป่า ทำให้ชาวบ้านเชื่อว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์แฝงเร้นอยู่ จึงมีหน้าที่ป้องกันคนไม่ให้เข้าไปรบกวนพื้นที่ป่าได้ ซึ่งที่ผ่านมามักมีชาวบ้านแอบเข้าไปหาของป่าบ่อยครั้ง และบางคนก็มีอันเป็นไป ดังคำกล่าวที่ว่า มีชายพลัดหลงป่า สามารถหาของกินในป่าระหว่างที่พลัดหลงและหาทางออกจากป่าได้ แต่ก็ไม่สามารถนำของออกมาจากป่าได้

อย่างไรก็ตามนิทานพญาช้าง และนางผมหอมได้ถูกบอกเล่าผ่านจากความทรงจำ และตามความเข้าใจ จึงนำเสนอรายละเอียดของเรื่องราวตามที่รู้ และทัศนะของตนเอง อย่างไรก็ตามนิทานพญาช้าง และนางผมหอมฉบับอีสานได้ถูกบันทึกผ่านเอกสารที่ชัดเจนขึ้น ส่วนนิทานพญาช้าง และนางผมหอม ฉบับจังหวัดเลยได้มีผู้รวบรวม และเผยแพร่ไว้ในสื่อออนไลน์ ทั้งนี้นิทานได้เชื่อมโยงกับเรื่องเดิมแต่นำมาสร้างตัวละครขึ้นมาให้สอดคล้องกับพื้นที่มากขึ้น ส่วนสิ่งที่ต้องการสื่อสารคือปรัชญาชีวิตที่สัมพันธ์กับหลักพุทธศาสนาที่เชื่อว่า ความดีจะชนะความชั่วได้ ดังที่ เกสร สว่างวงศ์ (2531) กล่าวว่า นิทานพญาช้างและนางผมหอมได้แฝงปรัชญาเรื่องบาปบุญคุณโทษ ใครทำชั่วย่อมได้รับความทุกข์ยาก และความลำบาก ใครทำดีจะได้รับความสงบสุข เมื่อตายไปจะเกิดในสวรรค์ นอกจากนี้ยังแฝงปรัชญาเรื่องความรัก และความกตัญญูรู้คุณจากความสัมพันธ์ในสายเลือดที่มีต่อกัน จะเห็นได้จากการที่นางผมหอมออกจากบ้านสู่ป่าเพื่อค้นหาคุณค่าและความหมายของคำว่าพ่อที่ขาดหายไป ดังที่มีการสะท้อนผ่านเพื่อนวัยเด็กว่า “นางผมหอมมีพ่อเป็นสัตว์ป่าจึงต้องออกจากบ้านไปแสวงหา” จึงเป็นมโนสำนึกของตัวละครที่ถูกสะท้อนออกมาให้คนฟังรับรู้คุณค่าของพ่อและความผูกพันในสายเลือดความเชื่อดังกล่าวในฐานะวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ จึงถูกปลูกฝังให้รับรู้แบบฝังลึกอยู่ในใจจากรุ่นสู่รุ่น พร้อมกับการสร้างศาลและประติมากรรมพญาช้าง และนางผมหอมในพื้นที่วัดโนนสว่าง เพื่อเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับสักการบูชา (วรารคณา ทวีธรรม และ ปัจจรี ศรีโชค, 2565) อย่างไรก็ตามนิทานพญาช้าง และนางผมหอมได้สร้างพลังแห่งความรัก ความผูกพัน ความศรัทธา และความเข้มแข็งให้กับชุมชนในฐานะเป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้านอำเภอภูหลวง ดังที่ ฐานชน จันทรเรือง และ ภัทรธิดา ผลงาม (2562) กล่าวว่า นิทานพื้นบ้านมีคุณค่าจากการเล่าเรื่องทำให้สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ให้ข้อคิดเชิงปรัชญา และคติสอนใจที่นำเสนอไว้ในช่วงท้ายเรื่อง

2. การมีส่วนร่วมใช้นิทานพญาช้าง และนางผมหอมสร้างสรรค์ผลงานวาดภาพพระบายสีของชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย พบว่า กลุ่มตัวแทนชุมชนต้องวางแผนการดำเนินแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นขั้นตอนและชัดเจน โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนทุกคนได้เข้าร่วมวาดภาพพระบายสี เพื่อเสริมสร้างทักษะ

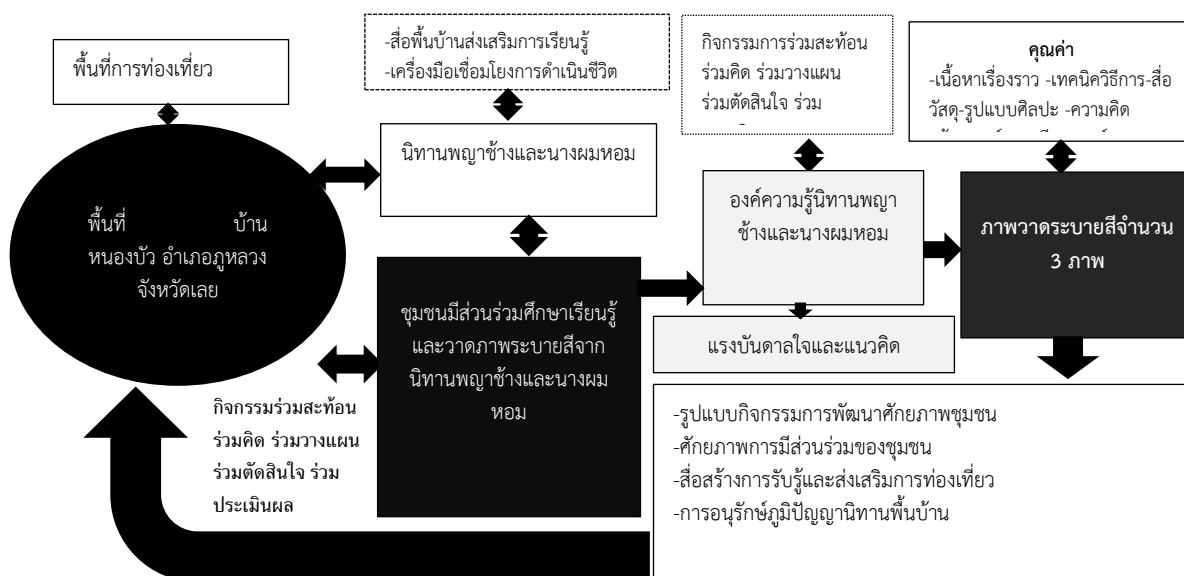
และประสบการณ์ ความรู้สึกที่ดี และความเชื่อมั่นในตนเอง สำหรับขั้นตอนหลักที่สำคัญคือ 1) การระดมความคิดเห็นเรื่องราวของนิทานพญาช้างและนางผมหมอมและเทคนิควิธีการวาดภาพพระบายสี 2) การร่วมคิดวิเคราะห์และตีความหมายไปสู่การสร้างสรรค์ 3) การค้นหาแนวทางการจัดองค์ประกอบศิลป์ 4) การสร้างเนื้อหาใหม่ด้วยผสมผสานเรื่องราว โดยเน้นการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจและร่วมดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน สอดคล้องกับ ไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ (2567) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มจะช่วยให้กระบวนการทำงานเชิงสร้างสรรค์มีระบบขึ้น ผลงานมีความหมายสามารถสะท้อนศักยภาพการคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ และประสบการณ์สุนทรียภาพของบุคคลได้ และ เทรน่าและคณะ (2566) (Thrana et al. 2023) กล่าวว่า กิจกรรมการมีส่วนร่วมวาดภาพพระบายสีจากการนำคนหลายกลุ่มอายุ จะช่วยพัฒนาศักยภาพบุคคลการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมได้ โดยกิจกรรมการวาดภาพพระบายสีจะประสานความร่วมมือร่วมใจของกลุ่มผู้สร้างสรรค์ ส่วนการออกแบบกิจกรรมจะต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่มได้ร่วมคิดและร่วมสรุปผลการเรียนรู้ออกมา ซึ่งจะช่วยสร้างความมั่นใจ การเข้าใจระบบ การรับรู้บทบาทผู้นำและผู้ตาม และรับรู้ทัศนคติของคนอื่น ๆ เพื่อให้ทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข อันจะก้าวไปสู่การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างมีคุณภาพ

ส่วนผลการมีส่วนร่วมใช้นิทานพญาช้าง และนางผมหมอมสร้างสรรค์ผลงานวาดภาพพระบายสีของชุมชนบ้านหนองบัว พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.64$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมเรียนรู้และสะท้อน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.67$) ด้านการมีส่วนร่วมวางแผนการสร้างสรรค์ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$) ด้านการมีส่วนร่วมประเมินผลการเรียนรู้ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.63$) และด้านการมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60$) ทั้งนี้กลุ่มผู้สร้างสรรค์ได้ร่วมแสวงหาความคิดและความรู้เนื้อหาในนิทานพญาช้างและนางผมหมอมร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้นาธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของบ้านหนองบัวมาเป็นองค์ประกอบของภาพ ส่วนภาพพญาช้างนั้นได้วาดให้มีขนาดใหญ่และเป็นจุดเด่นร่วมกับภูหอ ไร่นาและวัฒนธรรม ซึ่งกลุ่มผู้สร้างสรรค์ได้มองเห็น และรับรู้ถึงคุณค่านิทานที่สัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่ ความศักดิ์สิทธิ์ และการมีอยู่ของจิตวิญญาณชุมชนในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองชุมชนให้มีความสุข และคุ้มครองผืนป่าภูหลวงให้อุดมสมบูรณ์ เกสร สว่างวงศ์ (2531) กล่าวว่า นิทานเรื่องนางหมอมได้บันทึกว่า พญาช้างซึ่งเป็นบิดาของนางผมหมอม เป็นช้างรูปร่างสูงใหญ่ บริเวณงาทั้งสองข้าง มีความยาวข้างละ 3 วา ตาแดงดังแสงไฟ จึงถือว่าเป็นช้างที่มีบุญญาธิการมาก ผู้ไม่มีบุญจะไม่สามารถป็น หรือได้ขึ้นไปบนหลังได้ ดังนั้นการสร้างภาพลักษณ์พญาช้างให้มีรูปทรงขนาดใหญ่ ย่อมสื่อสารสุนทรียภาพจากพลังของเรื่องราวและการจัดองค์ประกอบศิลป์ ส่วนการใช้สีเน้นความเหมือนจริงตามที่กลุ่มผู้สร้างสรรค์รับรู้ ได้แก่ การเชื่อว่าตัวตนของพญาช้างต้องเป็นสีดำทะมึน จะสื่อสารอำนาจแห่งความยิ่งใหญ่ได้ดี สอดคล้องกับ ฐิตา ครุฑชื่น (2567) ที่กล่าวว่า การถ่ายทอดเรื่องราวผ่านการวาดภาพพระบายสี ย่อมสะท้อนความรู้ ความเข้าใจ ส่งเสริมให้ตีความหมายค้นหาความงามจากการจัดองค์ประกอบศิลป์ที่แปลกใหม่ จนภาพรวมของผลงานลงตัวเมื่อผู้ชมสัมผัสจะรับรู้ถึงคุณค่าและความงามเชิงลึก เช่น รสนิยม ทัศนคติ ความเชื่อที่แฝงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ ส่วน พิมพ์ญาดา ธิติกุลธัญโรจน์ (2559) กล่าวว่า การรับรู้ความงามจากนิทานพื้นบ้านจะสัมพันธ์กับความชอบและความหลงใหลมาอย่างต่อเนื่อง จึงจดจำภาพความประทับใจ และนำไปสู่การประยุกต์เรื่องราวเชิงสร้างสรรค์ด้วยจุดขายในผลงานและจินตนาการ เพื่อให้ภาพเป็นตัวแทนบอกเล่าความรู้สึกโหยหา และความทรงจำในอดีต

สำหรับผลการประเมินความพึงพอใจต่อการสร้างสรรค์ผลงานการวาดภาพพระบายสีของกลุ่มผู้เข้าร่วมการสร้างสรรค์ พบว่า โดยภาพรวมมีความพึงพอใจระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.71$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าพึง

พอใจในระดับมากที่สุดทุกด้านตามลำดับ ดังนี้ ด้านเนื้อหาเรื่องราว ($\bar{X} = 4.76$) ด้านความคิดสร้างสรรค์ ($\bar{X} = 4.71$) ด้านเทคนิควิธีการ ($\bar{X} = 4.69$) และด้านรูปแบบ ระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้สร้างสรรคมีความเข้าใจต่อกระบวนการวาดภาพพระบายสี โดยให้ความสำคัญกับเนื้อหา ทั้งนี้เพื่อสื่อสารจิตวิญญาณของชุมชน ผ่านรูปแบบศิลปะจินตนาการ การจัดองค์ประกอบศิลป์ การใช้เทคนิควิธีการตัดเส้น การสร้างบรรยากาศให้กับผลงาน ซึ่งผลงานภาพวาดพระบายสีได้สร้างการรับรู้ของสมาชิกกลุ่มและผู้ชมถึงความงามที่แปลกตาด้วย ดังนั้นวิธีการคิดสร้างสรรค์จากนิทานพญาช้าง และนางผมหอมจึงสะท้อนถึงความรักและเคารพผ่านรูปทรงของพญาช้าง คน และวิถีชีวิตชุมชน ดังที่ วรรณวิสา พัฒนศิลป์ (2567) กล่าวว่า การที่ผู้สร้างสรรคมีแรงบันดาลใจจากเรื่องราวที่สนใจนั้น ย่อมส่งผลต่อการสะท้อนเรื่องราวที่สื่อถึงการชื่นชม การตระหนักรู้ และความปรารถนาส่วนตนด้วย โดยกลุ่มผู้สร้างสรรคยังได้เชื่อมโยงอดีตจากความเชื่อสู่ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงร่วมกับการใช้หลักการทางศิลปะ เช่น การจัดองค์ประกอบศิลป์ ความคิดสร้างสรรค์ เทคนิควิธีการใช้สื่อสร้างสรรค เพื่อให้ผลงานสร้างสุนทรียภาพให้กับผู้ชม ส่วนเทรน่า และคณะ (2566) (Thrana et al. 2023) และ ดักลาสและแบดแฮม (2565) (Douglass & Badham, 2022) กล่าวว่า การมีกิจกรรมการวาดภาพพระบายสีร่วมกันของคนในสังคม จะช่วยพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์ด้านสุนทรียภาพและด้านประสบการณ์สร้างสรรค์ ได้สร้างวิธีการคิดแบบใหม่ที่น่าไปประยุกต์ใช้กับกิจกรรมอื่น ๆ ได้ ซึ่งความพึงพอใจต่อการวาดพระบายสีของสมาชิกย่อมแสดงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางศิลปะ ทำให้มีปัญญญาณ สามารถวิเคราะห์คุณค่าความงามจากความรู้สึกสัมผัสไปยังผู้ชมคนอื่น ๆ

ภาพที่ 5 แผนภาพการมีส่วนร่วมเรียนรู้นิทานพญาช้างและนางผมผอมต่อการวาดภาพระบายสี

หมายเหตุ. โดย ไทยโรจน์ พวงมณี และ ณศิริ ศิริพрма, 2567.

ข้อเสนอแนะ

1.ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

ภาครัฐและสถาบันการศึกษาจะต้องร่วมมือกันศึกษาค้นคว้า วิจัย รวบรวม จัดเก็บและเผยแพร่ เพื่อสร้างองค์ความรู้สำหรับการเรียนรู้ให้กับนักเรียนและผู้สนใจ รวมทั้งต้องจัดกิจกรรมเรียนรู้ในพื้นบ้าน ผ่านการเสวนา การประชุม หรือการสร้างสรรค์ โดยมีหน่วยงานวัฒนธรรมและสถาบันการศึกษาเป็นผู้ดำเนินการขับเคลื่อน โดยร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญจากภาครัฐ และเอกชนด้านศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เช่น ศิลปิน นักออกแบบ

นักแต่งเพลง นักแสดง นักเขียน และนักสร้างสรรค์มาร่วมกับอนุรักษ์และสร้างสรรค์เรื่องราวจากนิทานสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ และคุณค่าทางสุนทรียภาพต่อไป อย่างไรก็ตามพื้นที่บ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของทุกชุมชนที่มีอัตลักษณ์ที่ทุกคนในชาติเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งการศึกษาเรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ย่อมสร้างทักษะการคิด การวิเคราะห์ การตีความหมายที่อยู่ในนิทานพื้นบ้าน จึงย่อมสะท้อนคุณภาพของคนในประเทศจากการรับรู้และการคิดสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

2.1 ควรศึกษาวิจัยเรื่องการใช้นิทานพื้นบ้านสำหรับการพัฒนาศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชนด้วยกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์

2.2 ควรศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการใช้นิทาน ตำนานและวรรณกรรมพื้นบ้านจังหวัดเลยพัฒนาพื้นที่ชุมชนบ้านหนองบัว จังหวัดเลยให้เป็นพื้นที่ทางการท่องเที่ยวเชิงสุนทรียภาพ

รายการอ้างอิง

- เกสร สว่างวงศ์. (2531). การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนางผมหมอบับล้านนา อีสานและไทลื้อ [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
<https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/1737?attempt=2&>
- เกษราภรณ์ สุพรรณฝ่าย. (2566). นิทานพื้นบ้าน. วารสารศิลปะและวัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำมูล, 7 (ฉบับปฐมฤกษ์), 114–117.
- คมกฤษณ์ วรเดชนิยนา, & ปฐม หงส์สุวรรณ. (2563). ช่างในวรรณกรรมนิทานอีสาน: การสร้างอัตลักษณ์สัตว์และความหมายทางวัฒนธรรม. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 8(1), 233–246.
- ฐานชน จันทรเรือง, & ภัทรธิดา ผลงาม. (2562). จากนิทานพื้นบ้านในจังหวัดเลยสู่ภาพยนตร์เชิงสร้างสรรค์. กระแสวัฒนธรรม, 21(40), 40–59.
- ฐิตา ครุฑขึ้น. (2567). การถ่ายทอดความงามของพืชพรรณผ่านจิตรกรรมสีน้ำ. วารสารวิพิธพัฒนศิลป์ บัณฑิตศึกษา, 4(2), 115–167.
- ธัญญาลักษณ์ ใจเที่ยง. (2563). การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเขตพระนคร กรุงเทพมหานครต่อการพัฒนาทักษะเยาวชนไทย 4.0. สถาบันพัฒนศิลป์.
- นัยนา อรรถนาทร. (2566). คุณค่าและบทบาทของนิทานเรื่องพญาช้างนางผมหมอบของบ้านหนองบัว อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย. วารสารศรีล้านช้างปริทรรศน์, 9(1), 135–150.
- พิมพ์ญาดา ธิติกุลธัญโรจน์. (2559). การตีความหมายใหม่ของนิทานจากภาวะสังคมปัจจุบัน [วิทยานิพนธ์ศิลปบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
<https://sure.su.ac.th/xmlui/bitstream/handle/123456789/5622/fulltext.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- วรรณวิสา พัฒนศิลป์. (2567). ลายรดน้ำร่วมสมัยการเตรียมพื้นรักใสบนวัสดุพื้นถิ่น แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้. วารสารวิพิธพัฒนศิลป์ บัณฑิตศึกษา, 4(2), 104–119.
- วรางคณา ทวีธรรม, & ปัญจรี ศรีโชค. (2565). การวิเคราะห์นิทานและสื่อพื้นบ้านจังหวัดเลย. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 17(60), 75–83.
- วัชรภรณ์ ดิษฐปาน. (2566). จาก “อีสป” ถึง “อีสัส”: นิทานกับการสร้างสรรค์วรรณกรรมแนวสาระบันเทิงชุดนิทานอีสัส. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 23(1), 31–68.

- สุพัตรา ยอดสุรางค์. (2562). แนวคิดว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 14(1), 122–132.
- อริญญา แสนสระ. (2561). นิทานพื้นบ้านกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ [วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา].
<https://buuir.buu.ac.th/bitstream/1234567890/7538/1/Fulltext.pdf>
- ไทยโรจน์ พวงมณี, ณศิริ ศิริพริมา, & พชรมณ ใจงามดี. (2567). รูปแบบกิจกรรมศิลปะสำหรับการเสริมสร้างการรู้รักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย. วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ มหาวิทยาลัยมหิดล, 11(1), 115–143.
- Douglass, A., & Badham, M. (2022). Aesthetic systems of participatory painting: Playing with paint, dialogic art, and the innovative collective. *Public Art Dialogue*, 12(1), 52–73.
<https://doi.org/10.1080/21502552.2021.1991572> (เพิ่ม DOI หากทราบ)
- Thrana, H. M., Gjeitnes, K., & Iversen, E. H. (2023). Painting workshop: A tool for improving communication and social interaction. *European Social Work Research*, 1(3), 312–328.
<https://doi.org/10.xxxx> (เพิ่ม DOI หากทราบ)